

ARISTOTELIS

Apie

KŪRYBOS
MENA

ARISTOTELIS

Apie

KŪRYBOS MENĄ

Vertė
„KNYGŲ MINISTERIJA“

ĮŽANGA

Aristotelio „Poetika“ – vienas svarbiausių Vakarų literatūros teorijos ir estetikos veikalų, kurio įtaka neblėsta jau daugiau kaip du tūkstantmečius. Tai pirmasis sisteminis bandymas apibrėžti poetinio kūrinio struktūrą, jo tikslus, poveikio priemonės ir vertinimo kriterijus. Nepaisant nedidelės apimties ir išlikusių tik fragmentų, „Poetika“ tebėra pamatinis tekstas, kuris ir šiandien skaitomas, interpretuojamas ir aptarinėjamas tiek akademinuose sluoksniuose, tiek kūrėjų.

Veikalas parašytas IV a. pr. Kr. ir laikomas Aristotelio paskaitų apie poeziją pagrindu. Jo esmė – analizė, kokiais principais remiasi poetinė kūryba kaip mėgdžiojimo (gr. *mimesis*) forma ir kodėl individus nuo seno traukia pasakojimai apie žmonių veiksmus,

dorybes, ydas, sėkmes ir kančias. Aristotelis pateikia ne vien žanrų klasifikaciją, bet ir giluminę tragedijos struktūros analizę: nagrinėja siužetą (*mythos*), charakterius (*ethos*), žodinę išraišką (*lexis*), mintį (*dianoia*), regimąją raišką (*opsis*) ir muzikinį elementą (*melos*). Jo teorija grindžiama principu, kad tragedija mėgdžioja veiksmą, ne charakterius ir kad svarbiausia yra siužeto vientisumas bei peripetijų logika.

Ypatingą vietą traktate užima tokios sąvokos kaip peripetija (netikėtas siužeto posūkis), atpažinimas (gr. *anagnorisis*) ir katarsis – emocinis žiūrovo apsisvalymas, kurį sukelia baimė ir gailestis. „Poetika“ pabrėžia, kad poezija nėra nei tikrovės aprašymas, nei istorijos atpasakojimas, bet universalių dėsnių atskleidimas – ji kalba apie tai, kas galėtų nutikti pagal tikimybę arba būtinybę.

Nors išliko tik pirmoji „Poetikos“ dalis, skirta daugiausia tragedijai ir epui, manoma, kad veikalo tęsinys buvo skirtas komedijai. Ši netektis ilgainiui paskatino įvairias rekonstrukcijas, hipotezes ir net legendas, kurios liudija ne tik apie veikalui teikiamą reikšmę, bet ir apie jo įtaigos galią.

VEIKALO STRUKTŪRA IR YPATYBĖS

„Poetika“ sudaryta iš glaustų, bet glaudžiai susietų skyrių. Aristotelis dažnai grįžta prie išsakytų minčių, tikslindamas ar išplėsdamas jų reikšmę. Nors kai kur tekstas atrodo fragmentiškas ar stilistiškai sausas, tai aiškintina jo pobūdžiu – tai daugiau teorinių pasakaitų santrauka nei literatūrinis traktatas.

Kai kurių svarbių sąvokų reikšmė (*katarsis*, *mimesis*) ligi šiol įvairiai interpretuojama. Tai tik įrodo veikalo interpretacinį gylį – „Poetika“ kalba ne tik apie poetinę techniką, bet ir apie žmogaus emocijas, etines dilemas ir pažinimo formas.

„POETIKOS“ PRITAIKYMAS IR ĮTAKA

Viduramžiais „Poetika“ buvo beveik pamiršta, o į europinę mąstyseną grįžo per arabų vertimus, vėliau – per renesansinę lotyniškąją tradiciją. Renesanso laikotarpiu Aristotelio principai tapo dramaturgijos pagrindu, ypač jo idėja apie veiksmo vienovę ir

tragedijos keliamas emocijas. „Poetika“ padarė gilų poveikį tokiems mąstytojams kaip Ludovico Castelvetro, Pierre Corneille, Gotthold Ephraim Lessing.

Naujaisiais laikais „Poetikos“ samprata buvo plėtojama, kritikuojama ir rekonstruojama – nuo struktūralizmo iki postmodernizmo. Ji tebėra keratinis tekstas diskutuojant apie meno esmę, kūrybos tikslą ir meno santykį su tikrove.

APIE ŠĮ LEIDIMĄ

Šis lietuviškas „Poetikos“ leidimas remiasi originaliu graikų tekstu ir papildomas aiškinamosiomis pastabomis bei terminologiniais paaiškinimais. Daug dėmesio skirta pagrindinių sąvokų tikslumui, tokių kaip *žodinė išraiška*, *mėgdžiojimas*, *peripetija*, *katarsis*, kad skaitytojas galėtų priartėti prie Aristotelio minties kuo autentiškiau.

Kviečiame skaitytoją atverti Aristotelio „Poetiką“ ne kaip muziejinį relikatą, bet kaip gyvą mąstymo sistemą, vis dar aktualią ir šiuolaikinės kūrybos, ir kritikos horizontuose.

Kadangi mūsų tema – poezija, siūlau kalbėti ne tik apie šį meną apskritai, bet ir apie jo rūšis bei jų ypatybes: apie siužeto struktūrą, reikalingą gerai poemai; apie poemos sudedamųjų dalių skaičių ir pobūdį; taip pat apie visus kitus klausimus, susijusius su šia tyrimo sritimi. Laikysimės prigimtinės tvarkos ir pradėkime nuo esminių faktų.

Epinė poezija ir tragedija, taip pat komedija, diti-rambinė poezija ir didžioji dalis muzikos, atliekamos fleita ar lyra, – visa tai, bendrai žvelgiant, yra imitavimo būdai. Tačiau jie skiriasi tarpusavyje trimis

aspektais: imitavimui naudojamomis priemonėmis, imitavimo objektais arba pačiu imitavimo būdu.

Panašiai kaip (menininkai) atkuria daug dalykų, kurdami vaizdus spalvomis ir formomis, vieni remdamiesi teorija, kiti – įgūdžiais, o dar kiti – gamtos duotais talentais, taip yra ir su minėtomis menų rūšimis. Visose jose imitavimui apskritai pasitelkiami ritmas, kalba ir harmonija – naudojami arba pavieniui, arba tam tikrais deriniais. Vien ritmo ir harmonijos derinys pasitelkiamas grojant aulu ar lyra bei kai kuriose kitose šio tipo meno rūšyse, pavyzdžiui, grojant fleita. Vien tik ritmas, be harmonijos, yra šokėjo imitavimo priemonė, nes jis savo judesių ritmu gali pavaizduoti žmonių charakterius, jų veiksmus ir išgyvenimus.

Taip pat yra menas, kuris mėgdžioja vien kalba – be harmonijos – proza arba eilėmis; o jei eilėmis, tai arba vienu, arba keliais metrais. Ši imitavimo forma iki šiol neturi pavadinimo. Neturime bendro pavadinimo Sofrono ar Ksenarcho pantomimai ir sokratiškajam pokalbiui nei trimetrų formos kūriniais, elegijoms ar kokiems nors kitiems panašaus pobūdžio

metrams. Tik sujungdami metro pavadinimą su žodžiu „kurti“, vienus vadiname elegijų kūrėjais, kitus – epų kūrėjais, suteikdami autoriams pavadinimus ne pagal jų kūrybos esmę, o pagal jų metro bendrumą. Ir jei kas nors išleistų kokį nors medicinos ar fizikos veikalą eiliuota forma, jį paprastai vadinume poetu. Tačiau Homeras neturi nieko bendra su Empedokliu, išskyrus eiliuotą formą, todėl vieną teisingai vadiname poetu, o kitą – greičiau fiziku nei poetu. Lygiai taip pat, jei kas nors savo kūriniuose sujungtų visus metrus, kaip, pavyzdžiui, Cheremonas „Centauroje“, rapsodijoje, kurioje maišosi visi metrai. Vis dėlto Cheremonas laikomas poetu.

Tiek apie šiuos menus. Galiausiai, yra ir tokių kūrybos rūšių, kurios naudoja visas minėtas priemones: ritmą, melodiją ir eiliavimą – pavyzdžiui, ditirambinė poezija, nomos, tragedija ir komedija. Jos skiriasi tuo, kad vienos naudoja visas šias priemones kartu, kitos – atskirai. Šiuos minėtų menų skirtumus aš vadinu imitavimo priemonėmis.

2

Kadangi poetai vaizduoja veikėjus, kurie būtinai yra arba geri, arba blogi, reikia pastebėti, kad charakteriai beveik visada siejami tik su šiomis savybėmis, nes visi žmonės pagal savo charakterį skiriasi blogumu arba dorybe, todėl jie vaizduoja žmones arba geresnius, arba blogesnius, arba tokius pačius kaip mes. Tą patį daro ir dailininkai. Polignotas vaizdavo žmones geresnius, Pausonas – blogesnius, o Dionisijus – panašius į mus.

Akivaizdu, kad kiekvienas iš minėtų imitavimo tipų turės šias skiriamąsias savybes, dėl kurių kiekvienas ir tampa atskiru menu, vaizduodamas objektus per šią skirtumo prizmę. Netgi šokiuose, grojant fleita ar lyra, įmanoma ši įvairovė; ji galima

ir bevardžiamame mene, kuris pasitelkia kalbą – prozą ar gryną poeziją. Pavyzdžiui, Homero personažai yra geresni už mus, Kleofonto – tokie, kaip mes, o Hegemono iš Taso, pirmojo parodijų rašytojo, ir Nikoharo, „Diliados“ autoriaus, – blogesni.

Tas pats pasakytina ir apie ditirambą bei nomą: juose personažai taip pat gali būti pateikiami skirtingai, kaip, pavyzdžiui, (čia rankraštis neišbaigtas – vert. past.) ir Arge, taip pat Timotiejaus bei Filokseno „Kiklopuose“. Būtent šis skirtumas iš esmės skiria tragediją nuo komedijos: viena pateikia savo personažus geresnius, kita – blogesnius už šiuolaikinius žmones.

3

Trečiasis šių menų skirtumas yra tai, kaip vaizduojamas kiekvienas objekto tipas. Turint tas pačias priemones ir tą patį imituojamą objektą, galima: 1) vienu metu pasakoti, o kitu – įsitraukti į vaidmenį, kaip daro Homeras; 2) visą laiką išlikti tuo pačiu, be jokių pokyčių; 3) imituotojai gali vaizduoti visą istoriją dramatiškai, tarsi jie iš tikrųjų darytų aprašomus dalykus.

Taigi, kaip minėjome pradžioje, kūrybos rūšys skiriasi šiais trimis bruožais – imitavimo priemonėmis, jo objektu ir imitavimo būdu. Todėl Sofoklį, kaip poetą, vienu atžvilgiu galima prilyginti Homerui, nes jie abu vaizduoja gerus žmones, o kitu atžvilgiu – Aristofanui, nes jie abu vaizduoja tam tikrus veiksmus atliekančius ir veikiančius žmones.

Pasak kai kurių, būtent dėl to vaidinimai vadina-
mi dramomis*, nes juose veikėjai atlieka veiksmus.

Todėl tiek tragediją, tiek komediją dorėnai laiko
savo išradimu: komediją – megariečiai (Graikijoje –
kaip atsiradusią po to, kai Megaroje įsigalėjo demo-
kratija), o Sicilijos megariečiai – remdamiesi tuo, kad
poetas Epicharmas buvo kilęs iš jų šalies ir gyveno
gerokai anksčiau už Chionidą ir Magną.

Net tragediją kai kurie dorėnai iš Peloponeso lai-
ko savo atradimu.

Šiam teiginiui pagrįsti jie remiasi žodžiais „ko-
medija“ ir „drama“. Jų žodis nuošaliems kaimeliams,
sako jie, yra *kōmai*, o atėniečiai šiuos vadina *dēmoi* –
taip daroma prielaida, kad komedijų autorių pava-
dinimas kilo ne iš *kōmoi* (linksmybės), bet nuo jų
klajonių iš kaimelio į kaimelį, nes nebuvo įleidžiami
į miestus. Jų žodis „veikti“ esą yra *drân*, o atėniečiai
vartoja *prattein*.

Tiek apie šių imitavimo menų skirtumų rūšis ir
pobūdį.

* Drama (gr. δράμα veiksmas, kūrinys, veikalas)

Aišku, kad apskritai poezija atsirado dėl dviejų priežasčių, kurios abi susijusios su žmogaus prigimtimi. Mėgdžioti žmogui yra natūralu nuo vaikystės, tai yra vienas iš jo pranašumų prieš žemesnius gyvūnus, nes jis yra labiausiai imituojanti būtybė pasaulyje ir iš pradžių mokosi būtent imituodamas. Be to, visoms būtybėms mėgdžiojimas teikia malonumą.

Šio antrojo teiginio teisingumą patvirtina patirtis: nors tikrovėje stebėti tam tikrus objektus gali būti nemalonu ar net skausminga, vis dėlto mes džiaugiamės žiūrėdami į kuo tikroviškesnius jų atvaizdus mene – pavyzdžiui, žemiausių gyvūnų ar negyvų kūnų. Paaikškinimas slypi tame, kad mokymasis

teikia malonumą – ne tik filosofui, bet ir daugeliui žmonių, net jei jų gebėjimai labai kuklūs. Malonumo žiūrint paveikslą priežastis yra ta, kad kartu vyksta pažinimas – suvokiama, kas vaizduojama, pavyzdžiui: „Tas žmogus – toks ir toks.“ Jei žiūrovas iki tol niekada nebuvo matęs vaizduojamo objekto, malonumas kils ne dėl paveikslo kaip daikto imitacijos, o dėl to, kaip jis atliktas, kokios spalvos, ar kokių nors kitų estetinių savybių.

Tad pamėgdžiojimas, kaip ir harmonijos bei ritmo pojūtis (mat eilės akivaizdžiai yra ritmo atmaina), yra mums įgimti. Todėl, vedami prigimtinio polinkio ir pamažu tobulindami pirmuosius bandymus, žmonės iš improvizacijų sukūrė poeziją.

Tačiau poezija netrukus suskilo į dvi rūšis pagal individualius poetų charakterio skirtumus: rimtesnieji vaizdavo kilnius veiksmus ir kilnių žmonių elgesį, o menkesnieji – negarbingų žmonių veiksmus. Pastarieji iš pradžių kūrė satyras, o kiti kūrė himnus ar panegirikas. Nors neturime išlikusių ikihomeirinių tokio pobūdžio kūrinių, tikėtina, kad tokių poetų tikrai buvo. Pavyzdžių galima rasti jau nuo

Skaitykite likusius
118 iš 136 puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

VIENTELĖ KNYGA, KURIOS JUMS
PRIREIKS RAŠANT SCENARIJŲ, YRA
ARISTOTELIO „POETIKA“.

- Aaron Sorkin – amerikiečių scenaristas,
dramurgas, režisierius, „Oskaro“ laureatas.

Aristotelio „Apie kūrybos meną“ (originalus pavadinimas „Poetika“ (senovės graikų k.: *Περὶ ποιητικῆς*) – kūrinys, parašytas daugiau nei prieš du tūkstančius metų, bet vis dar pribloškiantis kūrybos logika ir dramaturginiais principais, kuriais remiasi šiuolaikinis teatras, kinas ir pasakojimo menas. Tai ne tik literatūros teorijos pradžia – tai mąstymo apie pasakojimą pamatas, padedantis suprasti, kodėl istorijos mus paveikia ir kaip jos turėtų būti kuriamos, kad pasiektų žiūrovų ar skaitytojų širdis.

Skaityk.
Komentuok.
Sek.
linktr.ee/obuolys.lt

